

УДК: 821.0

DOI 10.24412/2413-2004-2023-1-65-73

**ВЕЖАГИҲОИ БАДЕЙ
ВА МАВЗУИИ РУБОИЁТИ
САДРИДДИНИ ХУЧАНДӢ**

*Ҳочиев Абдуфаттоҳ Қосимович, н.и.филол.,
доценти кафедраи адабиёти классикии тоҷики
МДТ-и «Доднишигоҳи давлатии Хучанд ба номи
академик Б.Ғафуров (Хучанд, Тоҷикистон)*

**ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ И
ТЕМАТИЧЕСКИЕ
ОСОБЕННОСТИ
ЧЕТВЕРОСТИШИЙ
САДРАДДИНА ХУДЖАНДИ**

*Ходжиев Абдуфаттоҳ Қосимович, канд. филол.
наук, доцент, заведующий кафедрой таджикской
классической литературы ГОУ «Худжандский
государственный университет имени акад. Б.
Гафурова» (Худжанд, Таджикистан)*

**BELLES-LETTERS AND
THEMATIC PECULIARITIES OF
SADRADDIN KHUJANDI'S RUBAI
(QUATRAINS)**

*Khojiyev Abdufattoh Kosimovich, candidate of
philological sciences, Associate Professor, head of the
department of Tajik classical literature under the SEI
“KhSU named after acad. B. Gafurov” (Khujand,
Tajikistan) E-MAIL: abdufattoh12@mail.ru*

Вежагиҳои рубоиёти Садруддини Хучандӣ, ки аз зумраи шоирони камтаришинохташудаи таърихи адабиёти тоҷик аст, ба риштаи таҳлил кашида шудааст. Таъкид гардидааст, то кунун наздик ба 1000 байт аз ашъори шоир тавассути маҷмӯаҳои шеърӣ, баёзу ҷунг ва таърихномаву тазкираҳо ба мо расидааст. Дарҷи ин миқдор аз осори Садруддини Хучандӣ дар маҷмӯаҳо далолат бар он мекунад, ки ашъори ӯ мавриди назариши ва истиқболи мардуми он рӯзгор қарор гирифтааст. Дар миёни ашъори шоир аз ҳама бештар рубоиёти вай то замони омада расидааст. Дар маҷмӯъ, то кунун аз Садриддини Хучандӣ 125 рубоӣ пайдо шудааст. Агарчи барои расидан ба хулосаи ниҳой дар мавриди маҳорати рубоисароии ҳар шоире баррасии ҳамаи рубоиёти он шоир муҳим аст, аммо таҳлили ҳамин миқдор аз рубоиёти Садруддини Хучандӣ метавонад маҳорати ӯро дар ин арса намоён созад. Зикр шудааст, ки ҳарчанд мавзуи шиқ аз меҳваритарин мавзуоти рубоӣҳои Садруддини Хучандӣ ба ҳисоб меравад, ӯ ба масъалаҳои панду андарз, шикоят аз замон, васфи шароб ва фалсафа низ тавачҷуҳ намудааст. Рубоиёти шоир дар ин мақола аз се ҷиҳат адаби, забонӣ ва мавзӯӣ мавриди омӯзиши қарор гирифта, истедоди шоир дар сурудани ин қолаби асил ва муҳими шерри форсии тоҷикӣ нишон дода шудааст.

Калидвожаҳо: таърихи адабиёти тоҷик дар асри XII, эҷодиёти Садруддини Хучандӣ, рубоӣ, воситаҳои тасвири бадеӣ, мавзӯ

Анализируются особенности четверостиший одного из малоизвестных таджикских поэтов XII века Садраддина Худжанди. Подчеркивается, что в стихотворных сборниках, баязах и джунгах, исторических летописях и тезкире до сегодняшнего дня сохранилась почти 1000 бейтов Садраддина Худжанди. Данный факт свидетельствует о положительном восприятии его творчества ценителями и любителями поэзии. Четверостишия занимают особое место в творческом наследии поэта. На сегодняшний день найдено 125 четверостиший Садраддина. И хотя о мастерстве любого поэта в создании рубаи можно сделать окончательный вывод, только произведя анализ всех его четверостиший, исследование рубаи С. Худжанди свидетельствуют о его недюжинном таланте в этом жанре. Отмечается, что любовная тема является главной темой четверостиший. Наравне с этим поэт уделяет

внимание и другим темам, в том числе нравоучениям и увещаниям, жалобам на эпоху, восхвалению вина и т.д. Четверостишия поэта проанализированы с точки зрения художественного мастерства, стиля изложения и тематики, представлено его мастерство в создании одного из исконных жанров персидско-таджикской поэзии.

Ключевые слова: история таджикской литературы, XII век, творчество Садраддина Худжанди, рубаи, художественные средства описания, тематика рубаи

The article dwells on peculiarities of rubais (quatrains) of one of the scantily-known poets in the history of Tajik literature referring to the 12th century - Sadraddin Khujandi. The author of the article lays an emphasis upon the idea that about 1,000 beits of Sadraddin Khujandi have been preserved in poetic collections, bayozs and jungs, historical annals and anthologies up to date. The relevant statement is a testimony of a positive perception of his work by connoisseurs and lovers of poetry. Rubais occupy a special place in the poet's creative legacy. Sadraddin's 125 rubais have been found up to nowadays. Although the final conclusion about any poet's mastership aimed at the creation of rubais can only be made by canvassing all his rubais; the study of Khujandi's rubais those ones were preserved up to date can testify to his remarkable talent in the relevant genre. It is underscored that the love/romantic theme is considered to be the main theme of his rubais. Alongside with it, the poet pays particular attention to other themes, including moralizing and exhortation, a complaint from the era, praising wine, etc. The poet's rubais are analyzed under the angle belles-letters mastership, the style of presentation and themes; the poet's mastership in reference to the relevant primordial genre creation in Persian-Tajik poetry is revealed as well.

Key words: history of Tajik literature referring to the 12th century, Sadruddin Khujandi's creation, rubais, belles-letters means, descriptions, thematics

Садриддин Абулкосим Абдуллатиф ибни Муҳаммад ибни Абдуллатифи Хучандӣ (тав. 1140 м.) аз зумраи шоирони камтаршинохташудаи таърихи адабиёти тоҷик аст, ки дар аҳди Салҷуқиён зиндагӣ карда ва то кунун наздик ба 1000 байт аз ашъораш тавассути маҷмӯаҳои шеърӣ, баёзу ҷунг ва таърихномаву тазкираҳо ба мо расидааст. Дарчи ин микдор аз осори Садриддини Хучандӣ дар маҷмӯаҳо далолат бар он мекунад, ки ашъори ӯ мавриди пазириш ва истикболи мардуми он рӯзгор қарор гирифтааст. Аксарияти ашъори боқимонда аз ин шоир дар қолаби рубоӣ буда, мавзӯи ишқ аз меҳваритарин мавзӯи рубоӣ ӯ ба ҳисоб меравад. Дар қанори ин ба масъалаи панду андарз, шикоят аз замон, васфи шароб ва фалсафа низ тавачҷуҳ намудааст.

Яке аз иллатҳои мақбулияти рубоӣ Садриддини Хучандӣ, ки мучиби дарчи онҳо дар маҷмӯаҳои шеърӣ гардидааст, қабл аз ҳама ба содагиву раванӣ ва мавзӯи онҳо вобастагӣ дорад. Наздик ба 85%-и рубоӣ шоир дар мавзӯи ишқ ва мавзӯоти вобаста ба он суруда шудаанд, ки ин худ шояд яке аз далелҳои тавачҷуҳи маҷмуанависон ба рубоӣ шоир гардидааст. Аз нигоҳи забонӣ рубоӣ шоир то андозае сода аст, вале ҳамон тағйироте, ки дар забони шеъри ин давра дар ҷараён буд, дар рубоӣ ӯ низ мушоҳида мешавад. Дар асре, ки Садриддини Хучандӣ зиндагӣ мекард маъмулан шоирон ба печида кардани сухани худ эътибори ҷиддӣ меоданд, аммо дар ҷунин даврае майл ба содабаёнӣ худ метавонад яке аз шохкориҳои адаби маҳсуб ёбад.

Истифода аз воситаҳои тасвири бадеӣ дар рубоӣ Садриддини Хучандӣ бо шева ва тарзи тафаккури вежа ӯ қорбаст шудааст, ки як навъ ҳолати қорбурди табиӣ онҳоро нишон медиҳад.

Санъати ташхис чойгоҳи вежае дар сурудаҳои Садриддини Хучандӣ дорад. Аз ҷумла, дар рубоии зерини шоир бархостани гул аз хоб ва худро чун арӯси нав баророста намудани он, мушти зареро рӯи каф рехтани гул навъе ба таҷассуми шоиронаи ташхис ишорат мекунад. Ба сурати дигар, дар рубоиеи шоир феълу атвор ва аъмоли инсонӣ ва гоҳе мавҷудоти ҷондор ба унсурҳои бечони табиӣ ва зеҳнӣ чунин моҳирона нисбат дода шудаанд, ки дар муассир шудани сухани шоир таъсири босазо гузоштаанд:

*Гул субҳдам аз хоб чу бархоста буд,
Худро чу арӯси нав баророста буд.
Муште зари реза-реза бар каф карда,
З-ӯ низ магар, ки ёр зар хоста буд?* (4,23).

Баёни шоир навъе аз ҳунари хоса доштани шеърӣ ўро собит мекунад, ки ба мақоми гўянда дар ҳавзаи ҳунарии шеър таъкид дорад. Ба ғайр аз санъати ташхис санъати ташбеҳи пӯшида низ дар ин рубоӣ ҳусни тоза зам намудааст.

Яке аз вежагиҳои ҳунари, ки дар рубоиеи Садриддини Хучандӣ зиёд ба мушоҳида мерасад сохтани таъбирот ва киноеи тозаву нодир аст. Масалан, дар рубоии зерин истилоҳи киноии «себе ба ду ним», ки мазмуни «шабоҳати хеле наздик доштан»-ро ифода мекунад, сода, зебо ва ҳунармандона аст:

*Эй дури ятим, мохро мемонӣ,
В-эй хирмани сим, мохро мемонӣ.
Ҳарҷоиву беҳифозию некурӯй,
«Себе ба ду ним», мохро мемонӣ* (4,27).

То он ҷо, ки банда огоҳ аст, ин таъбир, ки аз эҷодиеи халқ гирифта шудааст ва ҳол дар байни тоҷикон гунаҳои мухталифи он, аз ҷумла **себи дукафон барин, як себи дукафон** дар истифода аст, дар шеърӣ қабл аз Садриддини Хучандӣ ба назар нарасидааст. Ба ҳар тақдир яке аз таъбироти зебо ва нодирест, ки дар коргоҳи эҷодии шоир барои ифодаи «шабоҳати наздик доштани чизе» ҳунармандона ва ба мавқеъ корбаст шудааст.

Дар рубоии зерин бошад санати ташхисро бо назокати хосе ба кор бурдааст, ки маҳорати ўро дар истифодаи ин санъат намоиш медиҳад:

*Бо асли баландам, арчи-ам пасти ғамат,
В-аз ақли баҳушам, арчи-ам масти ғамат.
Дасти ғами ту гирифт пой тарабам,
Пой тарабам бурун кун аз дасти ғамат* (7,282).

Шоир ба «ғам» даст ва ба «тараб» по тасаввур намудааст, ки дар осори дигарон низ намунаҳои дорад. Аммо ин ҷо ҳамзамон бо истифода аз санъати тазод ва ҳам парадокс таркибҳои шоиронаи «дасти ғамро гирифтани пой тараб» ва «раҳо кардани пой тараб аз дасти ғам» офарида шудаанд, ки метавон онро аз тозагии сухани шоир унвон кард. Зеро санъати парадокс ҳарчанд дар сурудаҳои шоирони сабки ҳиндӣ нуфузи комиле касб намуда, ба махсусияти комили шеърӣ ин аҳд табдил шуд, аммо дар сурудаҳои шоирони сабки ироқӣ хеле кам ба назар мерасад. Аз ин рӯ, Садриддини Хучандӣ барои муассир афтодани каломи худ чунин тасвирҳои ғайримаъмулро ба кор гирифтааст, ки метавон онро аз ҷумлаи ибтикороти адабии ў донист.

Нуктаи муҳимме, ки дар ҳунари ташбеҳофаринии Садриддини Хучандӣ ба назар мерасад, ин аст, ки вай дар баъзе маврид ташбеҳшавандаро хеле бо назокат аз ташбеҳқунанда муқаддам дониста, бо ин роҳ мақоми ташбеҳшавандаро болотар нишон додааст:

*Болои ту қадди норван мешиканад,
Симин бари ту, бари суман мешиканад.
Ҳар тир, ки ғамзаи ту бар чаъба ниҳод,
Абрӯи ту дар синаи ман мешиканад* (7,341).

Бояд гуфт, ки таҷниси том низ дар ашъори Садруддини Хучандӣ борҳо истифода гардидааст. Санъати таҷниси том он аст, ки шоир ду ё зиёда калимаҳо ба кор мебарад, ки ҳам аз лиҳози навишт ва ҳам аз лиҳози қироат ба ҳамдигар мутобиқати том доранд (3,139). Ба навиштаи Шамси Қайс «Ду калимаи муттафиқуллафзи мухталифулмаънӣ» таҷниси том мебошад (5,337). Намунаи истифодаи ин навъи санъат дар ашъори Садруддини Хучандӣ чунин аст:

*Аз назди ман, эй дилбари дилдор, марав,
Ин бор манех бар ману ин бор марав.
Гар ту биравӣ, чону дили ман биравад,
Зинҳор махур бо ману зинҳор марав* (4,26).

Таркиби «ин бор»-и аввал ба маънои сахтӣ ва машаққат ва дувумӣ бошад, ба маънои дафъа, маротиба ва навбат омадааст. Дар мисраи охир низ калимаи «зинҳор» таҷнис шуда омадааст, ки аввалӣ ба маънои шикастани аҳду паймон ва дувумӣ маънои «аслан»-ро ифода менамояд.

Намунаи дигари ин навъи санъат дар ашъори Садруддини Хучандӣ ба сурати зерин истифода гардидааст:

*Он бут, ки бараи хур бувад гасте гаст,
Дӣ бар сари кӯй дидамаи масте маст.
Меғуфту ҳамеғуфт чу раққосон пой,
К-эй дилшудагон лоф занад дасте даст* (4,23)

Дар ин ҷо вожаҳои гасте гаст (зишту нописанд), масте маст ва дасте даст ба гунаи таҷнис ба кор рафта, дар таъмини лутфи сухани шоир нақши пурфайзе гузоштаанд. Аз сӯи дигар, ибороти мазкур сабки шевоӣ равоии Садруддини Хучандиро дар идомаи суннатҳои хоси ҷамоасароӣ дар адабиёти форсии тоҷикӣ пуртаъсир намудааст.

Санъати тазод ва муқобала низ чандин маврид дар рубоӣ Садруддини Хучандӣ моҳирона корбаст шудааст. Чунончи:

*Дар боз шудӣ, гул зи ту дар хун афтод,
В-аз бурдаи офият ба берун афтод.
Дар неши қадат, сарв чаро сачда накард,
Ин саҳви қиём сарвро чун афтод?* (8,378)

Шоир дар баёни андешаҳои ошиқонаи худ сурхии ранги гулҳоро ба сабаби ворид шудани маъшук ба гулзор медонад. Агар ин амр аз як тараф некназарии шоирро дар баробари маъшук бозгӯ намояд, аз сӯи дигар, гирифтории худаширо ба ӯ изҳор доштааст. Зеро маъшуқе, ки гул ба он зебоӣ тароват дар баробари ӯ дилхун мешавад, шоир чӣ гуна гирифтори он набошад?! Дар канори санъати тазоду муқобала дар ин рубоӣ ҳамчунин ба таври ғайримустақим аз санъати тавсиф низ истифода намудааст. Дар рубоии дигар меғӯяд:

*Эй меҳр гусаставу ба кин пайваста,
Дар ҳаҷр ба таъчилу ба васл оҳиста.
Бигишода ба ҳаҷр дасту поям баста,
Бархоста шоду ман ба ғам биниаста* (8,279).

Барои маҳорати хунарии шоир дар истифодаи ин ду санъат корбурди вожаҳои меҳру кин, ҳаҷру васл, кушодану бастан, бархостану нишастан хидматгузори намуда,

рубои шоирро тавре тачассум намудаанд, ки ҳар мисраи он бо санъати мазкур ораста шудааст. Аз ин рӯ, таносуби калом, балоғати сухан, устувории мантиқ дар ҳар мисраъ ва дар тамоми рубой ба ваҷҳи аҳсан риоят шудааст. Дар канори ин риояти ба шакли чуфт истифода шудани вожағони тазод ба равонии каломи шоир таъкид дорад, ки онро метавон ба таври зайл тафсир намуд. Дар мисраи нахуст вожаҳои «меҳр»-у «гусаста» бо «кин»-у «пайваста», дар мисраи дуюм «ҳаҷр»-у «таъчил» ба «васл»-у «охиста», дар мисраи сеюм «бигшода»-ю «даст» бо «баста»-ю «по», дар «бархоста»-ю «шод» бо «биншаста»-ю «ғам», ки бо ҳам аз ҷиҳати сохтори забонӣ саҳт алоқаманданд, равонӣ ва маҳорати корбурдии шоирро бозтоб намудаанд.

Ин рубой ҳамчунин сар то по як хитобу нидоест, ки дар он шоир тамоми дарду андӯҳи маҳрумӣ ва азобу ранҷҳое, ки бар асари бемехриҳои ёр падида омадааст, бидуни он ки ба мазмуну мундариҷа ва маънову муҳтавои он халале ворид гардад, ба беҳтарин шакли мумкин баён намудааст. Омадани нидои «эй» дар ин рубой низ таровати зебӣ ба он бахшидааст.

Чуноне, ки зикр шуд аз нигоҳи фароғии мавзӯот низ рубоӣи Садруддини Хучандӣ аз маҳсулияҳои муҳим бархурдоранд. Бахусус, нуфузи муомилоти ошиқона дар рубоӣи вай сабки сурудаҳояшро бештар ба саҳли мумтанеъи давраи Сомонӣ наздик сохтааст. Чуноне ки дар рубоии зерин мушоҳида мешавад шоир ба тавсифи ҷамоли маҳбуб бо истифодаи вожағони рамзӣ: рӯй, лаб, чашм, мӯй, зулф, холу хат ва амсоли инҳо хеле хунардона эҳсоси худро баён кардааст. Чунончи дар тавсифи хол мегӯяд:

*Бар орази сими он бути яғмой,
Он холи сияҳ нигар бад-он зебой.
Ҳамчун сари ангушт, ки аз раъной
Дар анбари тар заниву дар маҳ сой* (8,384).

Ҷамоли хунарии шоир дар тасвири рӯи зебои маъшук ба ҳаддест, ки ӯ холи руҳи ёрро ба нуқтаи пайи ангуште ҳамсон медонад, ки аз асари анбари тар бар рӯи маҳ гузошта шудааст. Ин амр аз маҳорати олии суханварӣ, диққати тамом ва хунари баланди корбурди санъати ташбеҳ дар сурудаҳои Садриддини Хучандӣ паём мерасонад.

Ё дар ҷойи дигар лаби маъшукро чунин васф мекунад:

*Гарчи зи лабат зеру забар мегардам,
Бо ду лаби хушк чашми тар мегардам.
Булбулнафасам, ҳавои гул медорам,
Тутисуханам, гирди шакар мегардам* (8, 389).

Барои ифодаи холи худ шоир вожағони тозаи мабнӣ бар хунари баланди шоирро дар сурати «булбулнафас» ва «тутисухан» офаридааст, ки аввалӣ шукӯҳи ишқи шоирро ҳавои булбул дар сар доштан, ишқи самимона булбулӣ касб карданро ифода мекунад. Лаби ёрро бошад, ба ҳаде дар ширинӣ тасаввур кардааст, ки худ бо касби сифати тутисуханӣ гирди он шакар мегардад. Дар рубоии мазкур ибораи халқии «лаби хушк чашми тар» истифода шудааст, ки лаби хушк аз бенасибӣ ва чашми тар бошад киноя аз нолону ғамгин будан аст. Ин рубой агарчи ошиқона ба назар мерасад, аммо дар канори ин ишораи шоир ба муаррифии шахсияти худаш низ қобили тавачҷӯҳ аст, ки вай худро «булбулнафас» хондааст. Ин таъбир дар фарҳангҳои шеърӣ киноя аз шоири хуб будани гӯяндаи он тавзеҳ шудааст(1,290).

Дар рубоии дигар бошад, шоир ба васфи руҳ ва зулфи ёр мепардозад, ки вақте он зулф ба рӯи маъшук менишинад, мисли он аст, ки роҳи тавбаро гунаҳ бигрифтааст. Дар

байти баъдӣ тақозо дорад, ки зулфатро аз рух дур намо, то ки касе гумон набарад, ки ходисаи гирифтагии маҳ ба вуқӯъ омадааст.

*То тарфи руҳат зулфи сияҳ бигрифтаст,
Гӯйи раҳи тавбаро гунаҳ бигрифтаст.
Он турраи анбарин зи руҳ як сӯ каш,
То зан набарад касе, ки маҳ бигрифтаст* (8,306).

Ин даста аз рубоиёти шоир мамлу аз ташбеҳот ва тасвирсозиҳои ҷолибе ҳастанд, ки асаре дилнишин дар зеҳни муҳотаб боқӣ мегузоранд.

Аз сӯи дигар, тавачҷӯҳ ба муҳтавои куллии ин навъ рубоиёти шоир ошкор месозад, ки навъе пайванди маъноӣ миёни онҳо ба иртиботи васфи ҷамоли маъшуқ мавҷуд аст, зеро шоир ба навбат ҳар як рубоиро ба сифати яке аз василаҳои таҷассуми зебоии зоҳирии маъшуқа, мисли хол, зулф, лаб, руҳ ва амсоли ин бахшидааст, ки ҳар кадоме тавассути корбурди беҳтарин василаҳои ҳунари ба қалам омадаанд. Аз ҳамин ҷиҳат, шояд дар таърихи адабиёти форсу тоҷик камтар шоиреро метавон пайдо намуд, ки дар васфи назокату зебоии аносири ҷамолии маъшуқа мустақилона рубоӣ суруда бошанд.

Дар миёни ашъори Садруддини Хучандӣ рубоӣҳои ошиқонае ёфт мешаванд, ки бо заминаҳои воқеӣ иртиботи наздик доранд:

*Маъшуқа ҷунон мушавваши омад, ки мапурс,
Дар бурдани дил ҷунон каш омад, ки мапурс.
Гуфтам, ки: Макун. Гуфт: Макун, то накунам,
Ин як суханам ҷунон хуш омад, ки мапурс* (8,486).

Дар ин навъ рубоӣёт ба назар мерасад, ки шоир тавассути бозӣ бо калимоти содаву раво ва такрори ба ҷои онҳо каломҳои худро муассир ва ҷаззоб мегардонад. Аз ҷумла, дар ин рубоӣ такрори вожаҳои «мапурс», «макун», «накун» ҷаззобияти каломҳои шоирро таъмин намудаанд. Махсусан, дар мисраи савум ин вежагии хоси сабқӣ дар сурати ибораи «гуфтам, ки макун», «гуфт макун, то накунам», ки боз ҳам лутфи суханро ба хотир меоварад, таҷассуми барҷастае дорад.

Дар қанори мавзӯи ишқ, сурудаҳои Садриддини Хучандиро мавзӯоти ахлоқу ҳикмат ва андешаҳои пандомӯз низ пуробуранг гардониданд. Дар ин маврид ӯ бисёр нозуқона ва бо нармиву мулоимат сухан гуфтааст:

*Озори қасон талаб макун бесабобе,
Ҳон то накунад ёр лабе зери лабе.
Чандин чи қунӣ тақя бар он молу манол,
К-ӯ нест шавад ё ба табе ё ба шабе* (4,25).

Садруддини Хучандӣ хонандаро ба ғанимат шуморидани умр даъват намуда, таъкид мекунад, ки аз ҳар лаҳзаҳои он истифодаи босамар бояд дошт:

*Як дам зи замона гар мусаллам ёбӣ,
Ё ним даме бода дамодам ёбӣ.
Магзор, ки зоеъ шавад он дам зинҳор,
Зеро ки ҷунон даме дигар кам ёбӣ* (8,177).

Дар ин рубоӣ низ вожаи «дам» ва «дамодам» яке ба маънии лаҳза ва дигаре ба маънии лабрес дар таъмини лутфи сухани шоир таъсири пурфайзе гузоштаанд.

Шоир ба масобаи як марди рӯзгордида, хонандаро ба сабру шикебой дар баробари тамоми мушқилот даъват менамояд, зеро ба андешаи вай роҳи расидан ба мақсуд ҷуз пеша қардани сабр ва созиш намудан бо мушқилот намебошад:

*Осудадиле, ки бо зами ёр бисохт,
Дар ком расид, ҳар кӣ бо кор бисохт.
Маҳ нур бад-он гирифт, к-аз шаб нарамид,
Гул буй бад-он ёфт, ки бо хор бисохт(8,249).*

Садруддини Хучандӣ муътақид бар он буд, ки пас аз ҳар сахтӣ осоние ҳаст ва паҳлуи хоре ҳатман гуле вучуд дорад ва шояд битавон гуфт, ки мавҷудияти бӯйи гул аз таҳаммул қардани хор ба даст омадааст. Вай муътақид буд, ки инсонӣ комил набояд аз мушқилот битарсад, зеро барои расидан ба ҳадафҳои оли бояд тамоми монеаҳоро нодида гирифт ва бо сабру истиқомат то ба нуқтаи охир рафт. Дар ғайри ин сурат набояд орзуҳои баланд, ба вежа орзуи меҳри зеборӯёнро дар дил парвариш дод, зеро натиҷае ба бор нахоҳад дошт:

*Эй дил, беҳ аз ин сози тарабсозӣ кун,
Дар меҳри бутон хонабарандозӣ кун.
Гар аз сару теғу корд меандешӣ,
Ин кор на кори туст, рав бозӣ кун* (8,249).

Мисраи охири рубоӣ як бори дигар исбот мекунад, ки забони рубоӣёти шоир то чӣ ҳад ба забони рузмарраи мардум қаробат пайдо кардааст.

Шоир дар рубоии дигар хонандаро ба берун қардани андешаи хом ва дур сохтани ҳавоҳои нафсонӣ дар вучуди хеш даъват намудааст:

*Савдои миёнтиҳӣ зи сар берун кун,
Аз ноз бикоҳу дар ниёз афзун кун.
Устоди ту ишқ аст чу он ҷо бирасӣ,
Ў худ ба забони ҳол гӯяд чун кун* (4,24).

Бо таваҷҷуҳ ба муҳтавои рубоӣёти ахлоқии Садруддини Хучандӣ метавон ба ин натиҷа расид, ки ӯ ба зиндагонӣ ва маҷмӯи муҳассаноти он нигоҳи шоирона дорад ва гоҳо ҳатто риндона сухан мекунад ва барои расидан ба қадри ҳар лаҳзаи умр ва шод сипарӣ намудани он даъват мекунад. Нигоҳи шоиронаи Садруддини Хучандӣ ба зиндагонӣ ва ишқ варзидан ба маҷмӯи зебоӣҳои олам, боис омадааст, ки каломи ӯ муассир ва саршор аз самимияти инсонӣ иншо гардад. Ҳамин амр шояд сабаб гардида, ки сабки нигориш ва андешаҳои риндонаи ӯ аз ҷониби пасовандонаш ба шоистагӣ истиқбол шудаанд. Масалан, дар татаббӯъ ба рубоии зерини Садруддини Хучандӣ чандин рубоии дигар рӯйи қор омадааст:

*Имшаб манаму бодаву ҷонон, эй шаб,
Ҳастам ба ҳимояти ту меҳмон, эй шаб.
Айшам ба инояти ту хуш хоҳад буд,
Мағзор, ки субҳ дам занад, ҳон, эй шаб!* (10,40)

Аз ҷумла, Садри Зангонӣ ин рубоиро истиқбол намуда ва дар пайравӣ ба он рубоии зеринро сароидааст, ки радифи он бо радифи рубоии Садруддини Хучандӣ яксон аст. Аммо ин шоир дар қофия калимотеро истифода кардааст, ки тақрибан ба таври ғайримустақим муродифи қофияҳои овардаи Садриддини Хучандӣ мебошанд:

*Имшаб манаму васли руҳи ёр, эй шаб,
Бо ваъдаи хубу хуши дилдор, эй шаб.
Мағзор, ки субҳ заҳмат орад бар мо,
Бо хандаи сарди хеш зинҳор, эй шаб!* (8,553).

Садруддини Хучандӣ агар калимаи «чонон»-ро дар мисраи аввал ҳамчун қофия оварда бошад, Садри Зангонӣ калимаи «ёр»-ро овардааст, ки ҳар ду тақрибан як маъниро ифода менамоянд. Ба ин тартиб меҳмон-дилдор, хон-зинҳор низ ба навъе бо ҳам таносуб доранд.

Адиб Собир низ ба ҳамин мазмун ва шакл рубоии зеринро сурудааст:

*Имшаб манаму шамъу маю ёр, эй шаб,
Таъчил макун ба субҳ, зинҳор, эй шаб.
Сад шаб зи ту хуфтаам ба тимор, эй шаб,
Як шаб дили ошиқон ниғаҳ дор, эй шаб* (8,555)

Дар рубоӣҳои бозмонда аз Садруддини Хучандӣ зарбулмасалу мақолҳои дилангези форсӣ низ ба таври хунармандона қорбасти шудааст, ки таровати ҳосе ба ашъори ӯ бахшидаанд. Зикри як намуна барои вучуди равиши кори шоир метавонад ин назарро собит намояд:

*Гирам, ки ба васл меҳрубонӣ нақунӣ,
В-он лутф агарчи метавонӣ, нақунӣ.
Эй Юсуфи рӯзгор, охир ба нифоқ,
«Гургошти» чунон, ки донӣ нақунӣ* (4,29).

Гургоштӣ: киноя аз оштии зоҳирӣ, сулҳи омехта ба макру нифоқ ва фиреб (1,2148). Ин таъбир дар мутуни форсӣ ба ҳамин маъно зиёд қорбасти шудааст. Аз ҷумла, дар девони Хоқонӣ аз ин таъбир ба сурати зерин истифода шудааст:

*Шер бо гову бара «гургошти» карда ба табъ,
Оштишон Урмузди меҳрубон ангехта* (9,395).

Ҳамчунин дар девони Фаррухӣ (6,445), «Махзан-ул-асрор»-и Низомӣ (2,142) ва боз дар ҷойи дигар аз девони Хоқонӣ (9,566) ба назар расид.

Дар маҷмӯъ, он чи аз баррасии маҳорати рубоисароии Садруддини Хучандӣ маълум мешавад ин аст, ки шоири мазкур андешаи худро перомуни ин ё он мавзӯ дар либоси таҷассуми бадеӣ моҳирона ифода кардааст. Вай аз санъатҳои машҳури бадеӣ назари тавсиф, таҷнис, ташхис ва амсоли инҳо чунон хунармандона истифода бурдааст, ки ба мухтаво ва шакли шеъраш таъсири амиқ гузошта, ашъорашро зебову раван ва дилпазир сохтааст. Бо ҷуръат метавон гуфт, ки рубоӣҳои Садруддини Хучандӣ дар замони худаш аз мақбулияти комиле дар миёни мардум бархурдор будаанд. Заминаи чунин мақбулиятро пеш аз ҳама ҳунари баланди шоирии вай ва тавачҷӯҳаш ба мавзӯоти муҳими инсонӣ фароҳам сохтааст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Афифӣ Раҳим. Фарҳангномаи шеърӣ бар асоси осори шоирони қарни савум то ёздаҳуми ҳиҷрӣ.-Техрон: Суруш, 1376.-2744 с.
2. Ганҷавӣ, Низомӣ. Куллиёти «Хамса»/ Мутобиқи нусхаи Ваҳиди Дастгирдӣ.-Техрон: Нигоҳ, 1372.-786 с.
3. Зеҳнӣ, Турақул. Санъати сухан.-Душанбе, 1967.- 302с.
4. Насриддин, Абдулманон. Тазкираи шуарои Хучанд.-Техрон, 1374.-378 с.
5. Розӣ, Шамсиддин Муҳаммад ибни Қайс. Ал-мӯъҷам фи маоирил ашъорил Аҷам. Тасҳеҳи Муҳаммад ибни Абдулваҳҳоби Қазвинӣ. – Техрон: Чопхонаи Донишгоҳ, 1338.- 497 с.
6. Сиистонӣ Фаррухӣ. Девон. Бо муқаддима ва ҳавошии Муҳаммад Дабири Сиёқӣ. - Техрон, 1385.-573 с.
7. Шамисо, Сирус. Сайри рубоӣ дар шеърӣ//С.Шамисо.-Техрон: Митро, 1387.-
8. Шарвонӣ Ҷамол Халил. Нузҳат-ул-маҷолис. Тасҳеҳ ва таҳқиқи Муҳаммадамини Раёҳӣ.-Техрон, 1375.-865 с.

9. Шарвонӣ, Хоқонӣ. Девон. Ба кӯшиши доктор Зиёуддини Саҷҷодӣ. -Техрон: Заввор, 1382.-1385 с.
10. Чунги Искандар Мирзо. Дастнависи шумораи Add 27261 Музеи Британия(Филми шумораи 24 Китобхонаи марказии донишгоҳи Техрон)

REFERENCES:

1. Afifi Rahim. Poetic dictionary based on the poets` creations referring to the 3rd to the 11th century (hijri). Tehran, Surush, 1376 hijra. - 2744 p.
2. Ganjavi, Nizomi. Collection of compositions entitled as "Khamasa" / in conformity with Vohid Dastgirdi`s version.-Tehran: Nigoh, 1372 hijra.-786 p.
3. Zehni, Turaqul. The art of speech. - Dushanbe, 2007.
4. Nasriddin, Abdulmanon. Anthology of Khujandian poets. - Tehran, 1374 hijra. - 378 p.
5. Rozi, Shamsuddin Muhammad ibn Qays. Al-mu'jam fi maoiril ash'aril Ajam / under the editorship of Muhammad ibn Abdulwahhob Qazvini. – Tehran: University publishing-house, 1338 hijra. - 497 p.
6. Siistoni Farrukhi. Devon / introduced and revised by Muhammad Dabir Siyoqi. - Tehran, 1385 hijra. - 573 p.
7. Shamiso, Cyrus. Essay on rubai in Persian poetry // S.Shamiso. - Tehran: Mitro, 1387 hijra.
8. Sharvoni Jamol Khalil. Nuzhat-ul-majolis / edited and canvassed by Muhammadamin Rayohi. - Tehran, 1375 hijra. - 865 p.
9. Sharvani, Khpqoni. Devon / under the editorship of Dr. Ziyouddin Sajjodi. – Tehran: Zavvor, 1382 hijra. - 1385 p.
10. Jung Iskandar Mirzo. Manuscript under the number of 27261 British Museum (Film No. 24 Central Library under Tehran University).